

Haldun Taner Tiyatrosunda Hitap İfadeleri

Addressing Terms in The Haldun Taner's Theater

İbrahim KARAHANCI

Lect. Dr., Bursa Uludağ University, Faculty of Fine Arts, Bursa, Türkiye

Öğr. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Bursa, Türkiye

ORCID: 0000-0001-8527-3283 | Email: ikarahanci@uludag.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Karahancı, İ. (2023). Addressing terms in the Haldun Taner's theater. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 61, 54-87.

Karahancı, İ. (2023). Haldun Taner tiyatrosunda hitap ifadeleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 54-87.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 20 June /Haziran 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 08 August/Ağustos 2023

Published/Yayın Tarihi: 30 September/Eylül 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: September/Eylül

Issue/Sayı: 61 **Pages/Sayfa:** 54-87

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (İbrahim Karahancı).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Hitap / seslenme ifadeleri, dil evreninin sunduğu seçenekler içerisinde, verici ile alıcı arasında doğrudan bağın kurulabildiği, ilişkinin oluşturulabildiği dil birimlerindedir. Pek çok sosyal bilim dalında farklı bakış açılarıyla incelenen hitap ifadeleri hakkında değerlendirme yapabilmek için, her şeyden önce dilbilimsel ölçütlerle, bağlama duyarlı, anlam esaslı bir sınıflandırma geliştirme gereksinimi vardır. Böyle bir sınıflandırmanın geliştirilmesi için hitap ifadeleri açısından zengin söz dağarcığı sunan bir derlem gereklidir. Tiyatro metinleri, konuşmalarla biçimlenen ve doğası gereği alıcı ile vericiyi zorunlu kılan hitap ifadelerinin izlenebildiği en yetkin metin türlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Haldun Taner'in basılmış 12 (on iki) tiyatro eserinin derlem olarak kullanıldığı eldeki çalışmada tespit edilen hitap ifadeleri anlamsal özellikleri açısından 8 (sekiz) başlık altında incelenmiştir. Her bir başlıkta kısaca ilgili anlam alanı açıklanmaya çalışılmış, daha sonra söz konusu gruba giren hitap ifadeleri sıralanmıştır. Birtakım nitelikler bakımından belirginleşen hitap ifadeleri örneklerle ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Metinlerde geçen hitap ifadeleri hakkında değerlendirme yapılarak öne sürülen sınıflandırmanın yeni araştırmalar için kullanılabilme esnekliğine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca alan yazınında eksikliği hissedilen tiyatro metinlerinin dil incelemelerinde derlem olarak kullanımının önemi bu çalışma örnekleme aracılığıyla vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, hitap ifadeleri, tiyatro eserleri, derlem, sınıflandırma, Haldun Taner

Abstract

Addressing terms are among the language units in which a direct connection and relationship can be established between the sender and the receiver, among the options offered by the language universe. First of all, there is a need to develop a context-sensitive, meaning-based classification with linguistic criteria in order to be able to evaluate the addressing terms, which are examined from different perspectives in many social sciences. In order to develop such a classification, a corpus that offers a rich vocabulary in terms of addressing terms is required. Theatrical texts stand out as one of the most competent text types in which addressing terms, which are shaped by speeches and require the receiver and the sender by their nature, can be followed. In the present study, in which Haldun Taner's published 12 (twelve) theatrical works were used as a corpus, the addressing terms determined were examined under 8 (eight) titles in terms of their semantic features. In each title, the relevant meaning area was tried to be explained briefly, then the addressing terms that belonged to the group in question were listed. Address terms, which became evident in terms of some qualities, were presented and discussed with examples. By evaluating the addressing terms in the texts, it was concluded that the proposed classification has the flexibility to be used for new research. In addition, the importance of using theatrical texts as a corpus in language studies, which is lacking in the literature, is emphasized through this study sample.

Keywords: Language, addressing terms, theatrical works, corpus, classification, Haldun Taner

Giriş

Dil, insanın duygu, düşünce ya da bilgilerini çeşitli yollarla başkalarına aktarırken kullandığı en yetkin araçtır. Yazılı ve sözlü ortamlarda karşısındakiyle iletişim kurmaya çalışan her insan hangi amaçla olursa olsun dilden yararlanır. Bu ortamlarda konuşur / yazar rolünü üstlenen verici, kullandığı dilin olanakları çerçevesinde birtakım seçimler yaparak aktarmak istediklerini dinleyici / okuyucu rolünü üstlenen alıcıya iletmeye çalışır.

Dil evreninin sunduğu seçenekler içerisinde, verici ile alıcı arasında doğrudan bağın kurulabildiği, ilişkinin oluşturulabildiği dil birimlerinden biri hitap / seslenme ifadeleridir. İletişim ortamında sıklıkla kullanılan hitap ifadeleri, “çağırma, uyarma, dikkat çekme, samimiyet / resmiyet gösterme, statü gösterme, onurlandırma, iletişimde olduğunu gösterme, çeşitli duyguları yansıtmaya (heyecan, sevinç, sevgi, saygı, üzüntü, kızgınlık vb. gösterme), hakaret etme, küçük düşürme / aşağılama, sitem etme, yardım isteme, azarlama, dua etme / yalvarma vb.” (Doğru, 2018, s. 135-136) gibi çeşitli işlevler üstlenir. Alyılmaz (1998), “Verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır.” (s. 35) der. Verici, hangi amaçla olursa olsun karşı tarafla gerçekleştirdiği mesaj iletimi / aktarımı işlemini güçlendirmek, belirginleştirmek hatta kimi zaman sadece salt aktarım yapmak için hitap ifadelerine başvurur.

Alkan Ataman'a (2018) göre “Toplumdaki her bireyin konuşmasında sık sık başvurduğu hitaplar, dilin ifade gücünün, toplumun kültürünün, yaşama biçiminin ve değer yargılarının yanı sıra konuşanların kültürel birikiminin, eğitim seviyesinin, hayata bakış açısının göstergeleridir.” (s. v). İçinde bulunulan ortama ya da güdülen amaca göre hitap ifadelerinde çeşitlilik gözlenmesi, bu geniş çerçevenin doğal sonucudur. Sosyoloji, psikoloji, iletişim bilimi, ilahiyat gibi pek çok sosyal bilim dalında farklı bakış açılarıyla incelenen hitap ifadeleri hakkında değerlendirme yapabilmek için her şeyden önce dilbilimsel ölçütlerle, bağlama duyarlı, anlam esaslı çalışmalara gereksinim vardır.

Bu çerçevede nitelikli incelemeler yapabilmek için her şeyden zengin söz dağarcığı sunan derlemeler gereklidir. Bilgisayar destekli dil çalışmaları kapsamında sözlü dil derlemleri, konuşma esasına dayandıkları için hitap ifadelerini tespit edebilmek için en yetkin ortamlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Konu üzerinde araştırmalar yapılmakla birlikte Türkiye Türkçesi sözlü dil derlemlerinin henüz beklentiyi karşılar nitelikte olmadığı bilinmektedir¹. Yazılı dil derlemleri açısından bakıldığında konuşmalarla biçimlenen ve doğası gereği alıcı ile vericiyi zorunlu kılan hitap ifadelerinin izlenebildiği en elverişli metin türlerinden biri tiyatro eserleridir. Bunların yazılış amacına bağlı olarak diğer metinlerden farklılığına dikkat çeken Tören (2013), “Yazar, olay örgüsünü

¹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bk. Akın, 2015: 6-8. Ayrıca Türkiye Türkçesi derleme çalışmaları kapsamında Türkçe Ulusal Derlem'in (TUD v.3.0) yaklaşık bir milyon sözcüklük sözlü dil derlemi önemlidir. Bk. TUD - Türkçe Ulusal Derlemi (2012).

kahramanlarının konuşmaları vasıtasıyla okuyucuya aktarır. Karşılıklı konuşma veya iç konuşma biçiminde yazılan eser, yazar-okur ve yazar-yönetmen-oyuncular-seyirci arasında bir iletişim kurar.” (s. 173) sözleriyle tiyatro eserlerinin “konuşma” esasına dayalı iletişim sürecine vurgu yapar.

Bu noktada konuşma edimine bağlı olarak konuşma dili ve tiyatro ilişkisinin altı çizilmelidir. Aydemir (2020) konuşma diline en yakın dilin dramatik dil olduğunu belirterek “bu dilin günlük yaşamdaki konuşmayı aynen sahneye aktarmıyorsa da ‘konuşuluyorMUŞ GİBİ’ gibi yaparak konuşma dilinin doğallığını yansıladığını” söyler (s. 58). Oyunun türü, hitap edilen kitle, yazarın takip ettiği sanat çizgisi vb. değişkenlik gösterse de oynanmak (söylenmek / seslendirilmek) üzere kaleme alınan bu metinlerin² günlük konuşma dilinin doğal / olağan akışını yansıtabilme açısından yetkinlikleri yadsınamaz. Toplumun hemen her kesiminden kişilerin konuşulduğu bu metinlerde seyirci-oyuncu arasındaki duygu-düşünce geçişinin doğru sağlanabilmesi, bunların arasındaki iletişimin sağlıklı kurulabilmesi için dil kullanımının önemi büyüktür. Gerçeklik / doğallığın etkin bir biçimde yansıtılmasında bir dil birimi olarak hitap ifadelerinin seçimi değerli görülmektedir.

1. Hitap / Seslenme İfadeleri

Türk dil bilgisinde sözcüksel düzeyde ünlemler başlığı altında incelenen hitap ifadeleri; konuşmada / sözlü ortamda, düşünce ya da duyuştan gelen yumuşaklık ve sertlik özelliklerini belirtmek için tonları düzenlemek demek olan titremlemeden yararlanır. Yazılı ortamda ise genellikle hitap ifadesinin yanına bir virgül, geçtiği cümlenin sonuna ünlem işareti konur. *Seslenme* sözü terimini tercih eden Karaağaç (2013) şöyle bir açıklama yapar:

Kime ya da neye seslenildiğini bildiren söz veya söz birleşmesi, seslenme öbeğini oluşturur. Kişinin özel adı olan sözler, akrabalık ve kavim adları, kişinin toplumdaki işini, mevkiini bildiren sözler, ilişki bildiren sözler, seslenme sözleri olarak kullanılabilir. Ayrıca, çeşitli hayvan adları ve takma adlar, cansız eşyaların adları, coğrafi adlar seslenme görevi üstlenebilir (s. 695).

Söz dizimsel düzeyde ise “Araştırmacılar, verici ile alıcı / hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanmasında önemli rol oynayan cümle ögesi için *seslenme tümleci*, *seslenmeli tümleç*, *ünlem tümleci*, *seslenmeli özne*, *seslenmeler*, *seslenme grupları*, *seslenme blokları*, *hitaplar*, *hitap blokları*, *hitap grupları* terimlerini kullanmaktadırlar.” (Alyılmaz, 2015, s. 36). Bazı araştırmacılar tarafından cümle dışı unsur olarak gösterilen ancak son zamanlarda seslenmeli tümleç / seslenme tümleci teriminin tercih edildiği seslenme sözleri, genellikle

² Bazı oyunların kimi teknik, kişisel ve yasal nedenlerle sahnelenmedikleri, sadece yazılı ortamda kaldıkları bilinmektedir.

cümle başında yer almakla birlikte çeşitli nedenlerle cümle içinde ya da sonunda da kullanılabilirler.

Hitap ifadeleri çoğu zaman tek başlarına kullanılmakla birlikte kimi zaman *a, be, bre, ey, ya, hey* gibi seslenme ünlemleriyle öbek oluşturabilir. Alyılmaz (1998), bu tür yapıların “hitap ifadesini kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla” (s. 35) tercih edildiği belirtir. Özellikle miting, kongre, kurultay vb. toplantılarda kalabalıklara seslenen hatip, dinleyenlerin dikkatini çekmek, anlamı bir noktada yoğunlaştırmak için hitap ifadesini seslenme ünlemiyle destekleme stratejisine başvurur.

2. Anlamsal Açıdan Hitap İfadelerinin Sınıflandırılması

Anlam bilimi, edim bilimi, toplum dil bilimi başta olmak üzere pek çok alanda çalışılan hitap ifadeleri Türk dil bilgisi alan yazınında da değişik yönleriyle ele alınmıştır. Bu çalışmanın ulaşmak istediği amaçlarla koşut olarak anlamsal sınıflandırma öneren araştırmaların sayısı az değildir. Konu hakkında kuramsal çerçeve sunan araştırmalar şöyle özetlenebilir:

Yüceol Özezen’in (2004) sınıflandırma çalışması seslenme sözlerini oluşturan yapılar üzerine olmakla birlikte alt başlıklarında anlamsal özellikler barındırması açısından dikkat çekicidir. Sınıflandırma temelde *tek sözcüklük seslenme biçimleri, birleşik sözcüklerle seslenme biçimleri, sözcük öbekleriyle seslenme biçimleri, seslenme işlevli cümle biçimleri, karma biçimler* olmak üzere beş gruptan oluşmaktadır. Tek sözcüklük seslenme biçimleri; *yansıma insan sesleriyle (ünlemlerle) seslenme, özel isimle seslenme, akrabalık isimleriyle seslenme, küçültme / ululama - sevgi sözcükleriyle seslenme, {+lXk} ekli isimlerle seslenme, kişi zamirleriyle seslenme, görev anlatan sözcüklerle seslenme* şeklinde 7 (yedi) ayrı alt başlıkta incelemiştir. Sözcük öbekleriyle seslenme biçimlerini ise *ünvan öbekleriyle, birleşik isimlerle, ünlem öbekleriyle, isim tamlamalarıyla ve sıfat tamlamalarıyla seslenme* biçimleri şeklinde 5 (beş) alt başlığa ayırmıştır.

Dede Korkut Kitabı’nı esas alarak kadına yönelik hitapları inceleyen Şen (2008), bunları *ön yargı bildirmeyen seslenme amaçlı hitaplar, olumlu ön yargı bildiren hitaplar, olumsuz ön yargı bildiren hitaplar* şeklinde üç ana başlık altında değerlendirmiş, son olarak tespit ettiği hitapların kuruluş düzenlerini yorumlamıştır.

Televizyonda yayınlanan evlilik programlarından derlediği hitap sözcüklerini edimbilimsel açıdan çözümleyen Alaca (2014), bu yolla dilin günlük, toplumsal kullanımına odaklanmıştır. Derlediği hitapları, bağlama bağlı kalarak *aile ilişkileri terimleri, akrabalık ilişkileri terimleri, toplumsal ilişkiyi gösteren terimler ve diğerleri* şeklinde sınıflandırmıştır.

Aktaş ve Yılmaz (2017), Eğitim Fakültesi öğrencilerinin günlük yaşamda kullandıkları hitap sözcüklerini toplum dil bilimi açısından değerlendirmişlerdir. Betimsel çözümlenmeleri sonucunda öğrencilerin *sevgi, iltifat, nezaket, argo, küfür ve hakaret içeren*

hitap ifadeleri kullandıklarını; bunların cinsiyet, bölüm ve sınıf değişkenine göre farklılaştığını tespit etmişlerdir.

Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik olarak kullanılan hitapları değerlendiren Yıldırım (2017); sözlük, destan, masal, efsane, türkü ve manileri taramıştır. Tespit ettiği kadına yönelik hitapları *sevgi ifadesi taşıyanlar*, *sevgi-şefkat ifadesi taşıyanlar*, *aşk ifadesi taşıyanlar*, *benzetmeye dayalı olanlar*, *olumsuz duygu taşıyanlar* başlıkları altında sınıflandırmıştır.

Akata (2018); genel ağ dilinde kullanılan hitap ifadelerini; sesbilimsel, biçimbilimsel, anlamsal ve kökensele özellikleri ile toplumdilbilimsel sezdirimleri göz önünde bulundurularak incelemiştir. Sesbilimsel ve biçimbilimsel açıdan *kısaltma*, *yerel söyleyiş*, *türetme*, *tamlama* ve *birleştirme*; anlamsal açıdan *olumlu*, *olumsuz*, *anlam değişimi*, *genelleşme*; kökensele açıdan ise *alıntı*, *yerleştirilmiş*, *karma* ve *derleme* öge başlıkları altında sınıflandırmıştır.

Alkan Ataman (2018); Eski Türkçe, Eski Oğuz (Anadolu) Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Çağdaş Türkiye Türkçesi olmak üzere dört döneme ayırarak ele aldığı hitapları, her bir dönemde *kişilerin toplumsal konumlarına göre hitaplar*, *kişilerin yakınlık durumlarına göre hitaplar*, *kuşaklara göre hitaplar*, *kullanım amacına göre hitaplar*, *kaynağına göre hitaplar* olmak üzere beş başlık altında değerlendirmiştir. Tarihi dönemlerdeki hitapları edebi metinlerden, Çağdaş Türkiye Türkçesine ait hitapları ise yazılı eserlerin yanı sıra konuşma dilinden örneklemiştir. Ayrıca bu dönemde kullanılan hitapların güncellik, yaygınlık ve samimiyet durumlarını belli işaretlerle göstermiştir.

Demirbaş (2017) ise Yüceol Özezen'in sınıflandırmasının kimi bölümlerini genişletmiş, değiştirmiş ya da çıkarmış böylece kurama katkı sağlamaya çalışmıştır. *Tek sözcüklük seslenmeler*, *sözcük öbekleriyle yapılan seslenmeler*, *tümcelerle yapılan seslenmeler*, *karma biçimlerle yapılan seslenmeler*, *kalıp sözlerle yapılan seslenmeler*, *satıcı sözleriyle yapılan seslenmeler* ve *kendine seslenme* olarak 7 (yedi) sınıfa ayırmıştır. Bunları da alt ulamlarla genişletmiştir.

Alan yazınındaki en güncel çalışmanın sahipleri Özer ve İbe Akcan (2022a), hitap ifadelerini sınıflandırma çalışmalarının kapsam, içerik ve teknik açıdan sorunlarına dikkat çekmiş, bunların tümüne daha bütüncül bir bakış açısıyla ve doğal dil verisi üzerinden bakmayı hedeflemişlerdir. Derlem temelli çalışmalarını Türkçe Ulusal Derlem'in (TUD) üçüncü sürümü üzerinden elde edilen veri temelinde yürütmüşler, çoklu ortamlardan da yararlanmışlar ve kapsamlı bir hitap ifadeleri veri tabanı kullanılmışlardır. Sınıflandırma konusunda ise Braun (1988) ve Dunkling'in (1990) önerilerini Türkçeye uyarlamışlardır. Alan yazınındaki sınıflamalara koşut biçimde Türkçe hitap ifadelerini sözcük türü açısından *adil (zamir) hitap ifadeleri (sen ve siz)* ve *ad hitap ifadeleri* olarak ikiye ayırmışlar, ad hitap ifadelerini *sevgi sözcükleri*, *ünvanlar*, *akrabalık terimleri*, *sözde akrabalık terimleri*, *saygı bildiren hitaplar*, *yakınlık / arkadaşlık bildiren hitaplar*, *olumsuzluk bildiren hitaplar* biçiminde 7 (yedi) grupta incelenmişlerdir.

3. Haldun Taner Tiyatrosu ve Dil

Cumhuriyet Dönemi'nin önemli aydınlarından biri olan Haldun Taner (doğ. 1915 - öl. 1986), sanat ve edebiyat dünyasında öykücülüğünün yanı sıra özellikle tiyatro yazarlığı, kuramcılığı ve uygulayıcılığıyla tanınmıştır. 1940'larda başlayan yazarlık serüvenini etkin bir biçimde yaşamının sonuna kadar sürdüren Taner'in Türk tiyatrosunda bıraktığı izler çığır açıcı niteliktedir. Haldun Taner'in tiyatro yazarlığı uğraşı içinde geçen süreye on iki uzun oyun; kendi yazdığı, derlediği ya da kotarılmasına katkıda bulunduğu on üç kabare oyunu sığdırdığını belirten Yüksel (1986), Taner'in tiyatro yazarlığını sistematik bir yaklaşımla şöyle aşamalandırır:

Taner'in tiyatro yazarlığı iç içe geçmiş üç evrede yer alır. İlk evre yanılısamacı anlatımla, iyi kurulu oyunlar yazdığı 1949-1962 yılları arasındaki dönemi kapsar. **Günün Adamı, Dışardakiler, Ve Değirmen Dönerdi, Fazilet Eczanesi, Lütfen Dokunmayın** ve **Huzur Çıkmazı** bu evre içinde yer alır.

1960'ta **Lütfen Dokunmayın**'la ilk denemesini yaptığı göstermecî biçimde yazılmış oyunlar, Taner tiyatrosunun ikinci evresini belirler. Gerçek anlamda 1964'te **Keşanlı Ali Destanı**'yla başlayan ikinci evre **Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, Eşeğin Gölgesi, Zilli Zarife, Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, Ayışığında Şamata** oyunlarını da kapsar ve bugüne uzanır.

Üçüncü evre ise 1962'de **Bu Şehr-i İstanbul ki** ile ilk denemesi yapılan kabare tiyatrosu ürünlerini içerir. Taner tiyatrosunun, gerçek anlamda 1967'de Devekuşu Kabare Tiyatrosu'nun kurulmasıyla başlayan üçüncü evresi de sürmektedir (s. 25).

Haldun Taner Tiyatrosu adını taşıyan, Taner'in tiyatroculuğu üzerinde derli toplu bir araştırmaya imza atan Yüksel (1986), eserine onun edebiyat, bilim ve sanat yaşamının tarihçesini vererek başladıktan sonra yukarıda verilen evrelere ait oyunları, içinde buldukları evrelerin belirleyici özellikleri bağlamında inceler. Daha sonra Taner tiyatrosunun genel belirleyici özelliklerini ayrı ayrı tartışan araştırmacı, kitabının son bölümünde oyun yazarı Taner'in dünya ve Türk tiyatro tarihi bağlamındaki konumunu belirlemeye çalışır. Müstakil olarak Haldun Taner'in tiyatroculuğuna eğilen bir diğer önemli çalışma, Çamurdan'ın (2006) Haldun Taner'in dramaturjisini çözümlemeyi hedeflediği *Haldun Taner Seyir Defteri*'dir. Araştırmacı, bu eserinde kabare oyunlarını dışarda tutarak ilk iki dönem oyunlarını ele almıştır. İlk bölümde Taner'le ilgili birçok ipucunu ortaya koyarak bir "harita" oluşturmuştur. İkinci bölümde oyunların temelinde yatan ana düzenek ve cümleyi bulmaya çabalayan Çamurdan, üçüncü bölümde toplumsal yapıda izlenen karmaşanın seyirciye yansıtılma biçimini irdelemek amacıyla Taner'in metin oluşturma biçimini gözlemlemeye çalışır. Son bölümde ise bir yandan Haldun

Taner'in oyunlarını sonlandırış biçimini incelerken bir yandan da seyirciyle kurulan / kurulmak istenen ilişki ve seyirciye karşı takınılan tutumu ele almıştır.

Yüksel (1986), Türkçenin kullanım zenginliğini tiyatrodaki büyük bir ustalıklarla değerlendiren Haldun Taner'in kullandığı dilin çeşitli kuşaklar tarafından kolaylıkla anlaşıldığını; onun dil düzeyindeki ustalığının, toplum içindeki ya da birey konumundaki insanın gerçeklerini yansıtmadaki başarısında önemli bir etken olduğunu belirtir (s. 193). Taner'in, oyunlarında birbirleriyle çelişen ve uyuşan bir dolu ögeyi içeren geniş bir dil alanından yaptığı bilinçli ve titiz seçimlere vurgu yapan Yüksel (1986), onun dili tüm çeşitliliği içinde kullanarak renkli ve unutulmaz oyun kişileri kazandırdığını ve değişik sahne biçimleri doğrultusunda değişen dil kullanımları ile her oyuna bir öncekinden başka bir tazelik getirmeyi, başka bir tat katmayı başardığını söyler (s. 209). Yüksel (1986), son olarak gerçekçi bir yazar olarak nitelediği Haldun Taner'in, dili oyun kişilerinin gerçekliğini belirleme yolunda değerlendirdiği gibi Türkçenin gerçeğini de nesnel bir bakış açısından sergilediğini belirtir (s. 210). Taner'in takip ettiği ve eserlerine yansıttığı gerçekçi yaklaşım, onun eserlerini dil incelemeleri için ayrıca dikkate değer kılmaktadır.

4. Araştırmanın Amaçları

Alan yazınındaki çalışmalara bütüncül bir yaklaşımla göz atıldığında bakış açılarından kaynaklı çeşitli değerlendirmeler dikkat çekmektedir. Kuşkusuz bu çok seslilik olağandır, bundan sonra da kimi araştırmacılar yeni sınıflandırmalar önerecek kimileri de seçtikleri verileri (hitap ifadelerini) önerilen sınıflandırmalara göre inceleyecektir. Burada esas olan anlam ayrımlarına dikkat etmek, verileri bağlam hassasiyetiyle incelemek ve böylece bu zengin dil birimlerinin işlenmesine olanak tanımaktır. Bu düşüncelerden yola çıkarak eldeki çalışmada şu amaçlar edinilmiştir:

1. Türk dil bilgisi alan yazınında hitap ifadelerini anlamsal açıdan sınıflandıran araştırmalardan yararlanarak bir sınıflandırma oluşturmak,
2. Bu sınıflandırmayı tiyatro metinleri üzerinde uygulayıp bağlam esaslı örnekler sunmak ve başka metinlere uygulanabilme esnekliği sağlayarak yeni araştırmalara olanak tanımak,
3. Haldun Taner'in oyunlarında geçen hitap ifadelerini tespit ederek bu dil birimlerinin kullanımları açısından Türkiye Türkçesinin durumunu incelemek,
4. Haldun Taner'in oyunlarından hareketle tiyatro metinleri üzerinde yapılacak dil çalışmalarının önemini ve gereğini vurgulamak.

5. Yöntem

Bu çalışmada "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analinizi kapsayan" (Yıldırım ve Şimşek 2021, s. 189) doküman incelemesi araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Derlem (doküman) olarak Haldun Taner'in 1952 ila

1977 yılları arasında kaleme aldığı, benzetmeci ve göstermeci üslup yansıttığı tiyatro eserleri seçilmiştir³. Bu oyunlar ve ilk baskı tarihleri şu şekildedir:

1. Günün Adamı (1952)
2. Dışardakiler (1957)
3. Ve Değirmen Dönerdi (1958)
4. Fazilet Eczanesi (1960)
5. Lütfen Dokunmayın (1961)
6. Huzur Çıkmazı (1962)
7. Keşanlı Ali Destanı (1964)
8. Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım (1964)
9. Eşeğin Gölgesi (1965)
10. Vatan Kurtaran Şaban (1967)
11. Sersem Kocanın Kurnaz Karısı (1969)
12. Ayışığına Şamata (1977)

Sözü edilen 12 (on iki) tiyatro metninin tarandığı bu çalışmada analiz birimi olarak sözcük ve sözcük öbeklerinden oluşan hitap ifadeleri seçilmiştir. Tespit edilen hitap ifadelerini çözümleyebilmek ve yorumlayabilmek için anlam esaslı bir sınıflandırma tercih edilmiştir. Kapsamı, ayırıcı özelliklere hassas yaklaşımı ve anlaşılabilirlik-yalınlık-uygulanabilirlik açılarından öne çıktığı için genel olarak Özer ve İbe Akcan'ın sınıflandırması (2022a) esas alınmakla birlikte birkaç değişiklik yapılmış ve tespit edilen hitap ifadeleri ilgili başlık altında incelenmiştir.

İnceleme ve bulgular bölümünde başlıklar açıldıktan sonra kısaca ilgili anlam alanı açıklanmaya çalışılmış, daha sonra söz konusu gruba giren hitap ifadeleri sıralanmıştır. Birtakım nitelikler bakımından yoğunlaşan hitap ifadeleri örneklerle ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Örnekler sunulurken bağlamın anlaşılabilmesi için hitap ifadesinin geçtiği cümlenin önünde ve sonundaki konuşma dizilerine yer verilmiştir.

6. İnceleme ve Bulgular

Haldun Taner'in tiyatro eserlerinde 668'si birbirinden farklı toplam 2224 hitap ifadesi tespit edilmiştir. Bu hitap ifadeleri; *özel / takma adlardan oluşan hitap ifadeleri, akrabalık ilişkisi bildiren hitap ifadeleri, sevgi bildiren hitap ifadeleri, saygı bildiren hitap ifadeleri, yakınlık / arkadaşlık bildiren hitap ifadeleri, olumsuz hitap ifadeleri, ünvanlardan oluşan hitap ifadeleri ve belirgin bir gruba giremeyen hitap ifadeleri* altında 8 (sekiz) grupta incelenmiştir.

³ Zilli Zarife oyununun basımına rastlanmadığı için derlem dışında tutulmuştur.

6.1. Özel / Takma Adlardan Oluşan Hitap İfadeleri

Dilsel iletişim ortamında en sık kullanılan hitap ifadesi, seslenilen alıcının özel adıdır. Hitap eden vericinin, hitap ettiği alıcıya seslenmek isterken ilk önce özel adına başvurması beklenir. Demirbaş (2017), “Özel adın bilinmediği veya bilindiği halde çeşitli sebeplerle kullanılmak istenmediği durumlarda seslenme sözünün niteliği değişecektir.” (s. 2166) diyerek bir nevi hitap ifadelerindeki çeşitliliğin altında yatan kök nedene işaret etmektedir.

Hitap edileni çağırmak, uyarmak, harekete geçirmek, onun dikkatini çekmek, ona samimiyet göstermek istenirken, böylece karşıdakiyle iletişimde olduğu gösterilmeye çalışırken özel ad tercih edilir. Özel adıyla hitap edilen alıcı, çoğu zaman bir insan / kişidir ancak zaman zaman kişileştirme (teşhis) sanatıyla millet, hayvan, cansız varlık adları ile coğrafi adlar da hitap ifadesi olarak kullanılabilir. Türk kültüründe özel kişi adlarının hitap ifadesi olarak kullanımında yaş önemli bir ölçüttür. Bu yüzden istisnai durumlar dışında sadece yaşlıların birbirlerine ya da büyüklerin küçüklere özel kişi adıyla hitap etmesi olağan karşılanır.

Özel adlar çoğunlukla hiçbir ek almadan kullanılırlar ancak kimi zaman sevgi, şefkat, saygı, ilgi vb. olumlu duyguları vurgulamak için iyelik eklerini, {+cXK} küçültme ekini ya da bu iki dil birimini birlikte alabilirler. Eserlerde geçen ekli / eksiz özel kişi adlarından oluşan hitap ifadelerine şu örnekler verilebilir:

AYNUR: (*Onun göşüne mahcubiyetle kapanarak*) Semih, kurtar beni bu evden. (*Ağlamaya başlar.*)

SEMİH: (*Şefkatle saçlarını okşar.*) Canım benim. (*Dışardakiler*, 114. s.)

--

AGÂH: (*Zennube'nin likörü getirmesi üzerine çenesini okşar*) Hey gidi Zennube'cik, o kadar uzak kaldık ki birbirimize yıllarca. En son gördüğümde on iki yaşında bir kızdı. Bana kalsa ben yine tanıyamayacaktım, o beni tanıdı bereket... Seneler... (*Huzur Çıkmazı*, 41. s.)

--

GÜLLÜBAHAR: O oturtmamış, berber oturmuş. İnadından. Vatan haini olduğundan. (*Ağlamaya başlar.*)

B. NERGİS: Ağlama, Güllübahar'cığım. Biri ağlayınca benim içim kararır. (*Eşeğin Gölgesi*, 47. s.)

Hitap eden ile edilen arasındaki samimiyeti göstermek için bazen özel kişi adı kısaltılabilir. Bu duruma örnek olarak şu hitap ifadeleri verilebilir:

FÜSUN: Kavga olunca bakamam. Korkarım. Yalnız bir şangırtı duydum. Tahsin Bey de yerde gözünü tutuyordu. O sırada ocağın üstüne devrilen eczalar parladı. Yangın diye haykırdığımı hatırlıyorum. Kocama, koş Ercü, yardıma koş diye bağırdım. (Fazilet Eczanesi, 81. s.)

--

SUZAN: Davetliler gelmeye başladı bile! Hadi giy ceketini tontonum. (Cemil rakamları hesap makinesine geçirmekle meşguldür. Suzan dosyayı kapar kaçar.)

CEMİL: Getir onu Suzi. Şakanın sırası mı şimdi? (Ayışığında Şamata, 19. s.)

Oyunlarda özel ad kullanımı, kişi adlarından başka hayvanlar ve coğrafi adlarda da görülür.

NAFİLE: Yadigâr, Yadigâr. Gel pisi pisi... Nen var senin bugün oğlum? (Huzur Çıkmazı, 13. s.)

--

FAHRÜNNİSA: (Bir tüneğe doğru ilerleyerek) Papağanımız. Emektar. (Duvardaki resimleri işaret ederek) Rahmetli dedemin haminneme hediyesi. (Papağana) Nasılsın Abdülhatip, beni göreceğin geldi mi? (Ve Değirmen Dönerdi, 17. s.)

--

A. VEFİK PAŞA: Ben adımı boşuna mı deliye çıkardım çocuklar? Buraya Türkiye demişler. Deli kisvesine bürünmeden, düşman kazanmadan hiçbir radikal iş göremezsin. Bana, "Olmayanları oldurtan Ahmet Vefik" demişler. Haydi Rıfat Afa, bize otuz kişilik mükellef bir sofraya hazırlasınlar. Dünyadaki masaların en neşelisi. Oyuncuların masası. Ey Bursa şehri, sıkı dur... Tiyatrocular geliyor. (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 40-41. s.)

Demirbaş (2017), "Bireyler yakın gördükleri kişilere onların sevdikleri veya sevmedikleri özelliklerinden dolayı kendi adlarının dışında kendi buldukları yeni bir adla seslenirler. Bu adlara *takma ad* denir." (s. 2167) ifadelerini kullanarak takma adların işlevsel yönüne vurgu yapar. Oyunlarda takma adlarından oluşan hitap ifadelerine pek yer verilmemiştir.

NURİ: Santralını işlet, Beşvakit. İş meydana çıkınca Teke'nin kendi lehine hile yaptırdığı sanılacak. Yukarı mahallenin sandıkları iptal...

NİYAZİ: Başvekil olacak adamsın be İzmarit. (Keşanlı Ali Destanı, 37. s.)

6.2. Akrabalık Bildiren Hitap İfadeleri

İnsan yaşamında toplumsal ilişki kodlarını taşıyan ilgi çekici sözlerden biri akrabalık bildirenlerdir. Birbirlerine *baba, anne, amca, kardeş, dayı, abla, abi* vb. akrabalık adlarıyla seslenen insanlar için bu sözler önemli dilsel iletişim araçlarıdır. Gömeç'in (2002), "Hem kan yoluyla hem de evlilik yoluyla çeşitli şekillerde insanların birbirlerine yakın olması durumu" (s. 133) olarak tanımladığı akrabalığın kültürel yönüne vurgu yapan Karahan (2009), "Türk kültüründe büyüklere adlarıyla hitap etmemek ve adları *hanım, bey* gibi bir ünvanla veya *amca, teyze* gibi bir akrabalık adıyla kullanmak, gelenektir." (s. 22) der.

Toplumsal, psikolojik ve kültürel kaynaklardan beslenerek çok yönlü bir ilişki ağına işaret eden akrabalık adları Emiroğlu'na (2012) göre "Türkçede sayıca fazla olmakla birlikte eş anlamlıları bakımından da zengindir." (s. 1693). Akrabalık adlarından bazılarının günlük dilde akraba olmayan kişiler için de hitap sözcüğü olarak kullanıldığı hesaba katılırsa Türkçede akrabalık adlarının pek çok dile göre daha sık ve geniş bir ağ eksenine yayıldığı görülmektedir (Demirgüneş ve ark., 2015, s. 2). Yavuz (2013), Türkiye Türkçesinde akrabalık adları genel olarak kan ya da evlilik yoluyla oluşanlar şeklinde ikiye ayrıldığını belirtir: "1. Kan yoluyla oluşan akrabalık adları: *dede, nine, anne, baba, amca, dayı, hala, teyze, ağabey, abla, kuzen, çocuk, oğul, kız, torun*; 2. Evlilik yoluyla oluşan akrabalık adları: *koca, karı, kaynana, kaynata, enişte, yenge, kayınbirader, bacanak, baldız, elti, görüm/görümce, damat, gelin*." (s. 347).

Metinlerde gerek kan yoluyla gerekse evlilik yoluyla oluşan çok sayıda akrabalık adı, hitap ifadesi olarak kullanılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir⁴:

ağabey; abi; ağbi; abiciğim; abicim; ağabeyciğim; abiler; Ali Abi; Holas abicim; Rüstem Ağabey; abla; ablacığim; Naciye Abla; Şerif Abla; Zilha Abla; canım ablacığim; amca; bekçi emcesi; bekçi beyamcası; Hicabi Beyamca; polis amca; ana; anam; anne; anneciğim; anneciği; anne, anneciğim; baba; babacığim; baba, babacığim; patera; pateramu; efendi baba; efendi babacığim; efendi baba, efendi babacığim; bacı; Hafize bacı; Şebrenk Bacı; Zilha bacı; bey⁵; birader; çocuk; çocuklar; çocuğum; dayı; Dayı Bey; damat; benim aslan damadım; canım damat; sevgili damadım; enişte; enişteciğim; Ekmel Enişte; evlat; evladım; efladım; evlatlarım; evladım Cevdet; evladım İsmayil; Mutu evladım; evladım kahveci; hala; halacığim; hala hanım; hanım⁶; hanımcığim; hemsire⁷ hanım; kadınıim; kardeş; kardeşim; kardeşlik; kardeş; kardeşim; benim kardeşlerim; gardeş; gardeşim; Raziye kardeş; bey kardeşim; İsmail Bey kardeşim; Mısta Bey kardeşim; Şaban Bey

⁴ Sözcük öbeklerinden oluşan hitap ifadelerinde ilişkiyi oluşturan kavramı vurgulamak için ilgili sözcüğün altı çizilerek vurgulanmıştır.

⁵ "Koca" anlamında. (Güncel Türkçe Sözlük)

⁶ "Eşlerden kadın olan; harem" anlamında. (Güncel Türkçe Sözlük)

⁷ "Kız kardeş" anlamında. (Güncel Türkçe Sözlük)

kardeşim; Giray Han karındaşım; karıcığım; benim boncuk karım; benim kumru karıcığım; gözleri şimşek karım; nonoş karıcığım; sevgili karıcığım; vefakâr karıcığım; vefasız karı; gaynpeder; kaynana; gaynana; kız; kızım; kızım Meralifer; Boncuk kız; Necla kızım, vekil beyefendinin kızı; Zilha kız; güzel kızım; şeker kızım; benim sevgili kızım; hanım kızım; Eftalya hanım kızım; Sevgi Hanım kızım; kocacığım; goça; benim centilmen kocacığım; canım koca; canım goça; tonton kocacığım; zalim gaddar koca; sevgili mahdumum Guido; Lutfiye nine; oğul; oğlum; benim oğlum; oğlum Abdürrezzak; oğlum Cevdet; oğlum Demir; oğlum Mutu; Kurşuncu Hasibe Bacı'nın asil oğlu Ali; bey oğlum; Edip Bey oğlum; Sadun Bey oğlum; TRT bey oğlum; Ispartalı Bey oğlum; efendi oğlum; İstemi Efendi oğlum; Vicdani Efendi oğlum; Gün Beyi oğlum; Fatih Sultan Mehmet Bey oğlum; paşa oğlum; teyze; teyzeciğim; Raziye Teyze; yavrum; yavrum benim; yavrus; yavruş; yavrum Suna; yenge; anne, baba, ağabey; oğlum, evladım; canım peder bey ve de anneciğim; benim gül karım, güllü karım, a benim bülbül dilli karım; yavrularım, evlatlarım.

Akrabalık bağına işaret eden hitap ifadelerinin bir bölümü gerçek akrabalık ilişkisi içerirken çoğunluğu sözde akrabalığa gönderme yapar. Hitap eden kişi ile hitap edilen kişi arasında kan bağıyla ya da evlilik yoluyla kurulmuş bir akrabalık ilişkisi bulunuyorsa gerçek akrabalıktan söz edilir. Sözde akrabalık ise hitap eden ile edilen arasında gerçek bir akrabalık ilişkisi bulunmamasına karşın akrabalık bildiren hitap ifadesine başvurulması durumudur. Bir hitap ifadesinin gerçek akrabalığı mı sözde akrabalığı mı karşıladığı bağlamdan anlaşılır.

Oyunlardaki gerçek akrabalık ilişkisi içeren hitap ifadelerine şu örnekler verilebilir:

ŞEHRİBAN: (*Onu pencereden görünce*) Zinnur, benim tırnak makasımı atsana dikiş kutumdan. (*Zinnur pencereden kaybolur.*) Tırnakların uzamış yine ağabey... (Dışardakiler, 92. s.)

--

KADIN: Bütün bunlar bana bir rüya gibi geliyor baba. Rüyada görsem inanmazdım.

KAYINPEDER: Nazır karısı olunca inanırsın. (Günün Adamı, 13. s.)

--

MİHRÜNNİSA: (*Girerek*) Aşkolsun abla. (*Sarışırlar.*) Hoş geldiniz nişte. (*Küşat'ın piposu onu hapşurtır.*) (Ve Değirmen Dönerdi, 25. s.)

Sözde akrabalık ilişkisi içeren hitap ifadeleri örnekleri ise şöyle sıralanabilir:

KADIN: Sermet Paşaların hemşiresi verdiğiniz hizmetçiden çok memnun kalmış. Sizi salık verdi. İnşallah bana verdiğiniz de iyi çıkar.

ALİ: Hiç fütür getirme teyze. Benim ihraç ettiğim hizmetçiler paskalya yumurtası gibi seçmedir hepsi... (*Kızı okşar.*) Yan masaya geçin. Kayıt numarası alacaksınız. (Keşanlı Ali Destanı, 59. s.)

--

ŞABAN: Geç şimdi onu bir kalem. Neden kırmızı ile boyadın?

RESSAM: Neyi?

MISTA: Kavanozu...

KIZ: İçinde vişne reçeli var da ondan. Kavanoz değil amca. (Vatan Kurtaran Şaban, 22. s.)

--

SEMİH: Allah geçinden versin dedim. Fakat bu hepimiz için mukadder henüz vakit varken...

YÜMNÜ: Hiç düşünmemiştim bunu. Haklısın evlat. Elim henüz kalem tutarken. Ama şey, bilmem ki toparlayabilir miyim dersin? (Dışardakiler, 98-99. s.)

Oyunlarda akrabalık ilişkisi içeren hitap ifadelerinin önemli bir bölümü, bir özel kişi adıyla birlik kurarak ünvan öbeği oluşturmuştur. Bunların hemen hemen hepsi sözde akrabalık ilişkiye gönderme yapmıştır.

RAZİYE: Resmiye, kız Resmiye!

RESMİYE: (Soldan ikinci çerçevenin içinde belirir.) Ne var Raziye Teyze?

RAZİYE: Duydun mu? Duydun mu? (Keşanlı Ali Destanı, 79. s.)

--

SADETTİN: Ünal gitti, biliyor musun?

NACİYE: Öyle mi? (Sadettin Mutu'nun yanına gider, bundan faydalanan Yusuf Naciye'ye yaklaşır.)

YUSUF: Naciye Abla, anlatacak bir şeyin yok anlaşıldı mı? Kavga darıldın gittin, sonra da yumuşayıp geldin. Hatta biraz dargın rolünü oynasan daha iyi olur. (Mektubu gizlice uzatır.) Al mektubunu da, ne yazdığın kimseyi ilgilendirmez. (Fazilet Eczanesi, 87. s.)

--

VİZENTAL: Hani hastaydınız paşam?

A. VEFİK PAŞA: Yürüyün efendim. Atın ölümü arpadan olsun. Şebrenk Bacı, elbiselerimi hazırla. (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 77. s.)

Türkçede hitapların oluşumunda birinci teklik ve çokluk kişi iyelik eklerine sıkça başvurulur. Bu tür kullanımlar, cümleye sevgi ve saygı anlamı katmaktadır. Seslenen kişinin muhataba yakınlığının ifadesidir. Ayrıca karşıdakine sevgi, şefkat ve acıma

bildirmek üzere kullanılan {+cXK} küçültme ekli veya birinci teklik kişi iyelik ekiyle genişletilmiş küçültme ekli hitap ifadeleri de yaygındır (Alkan Ataman, 2018, s. 58-59). İncelenen metinlerde bu yollarla oluşturulmuş çok sayıda akrabalık bildiren hitap ifadesine rastlanmıştır.

FAHRÜNNİSA: (*Süleyman'a sarılarak*) Ne olur bana doğruyu söyleyin babacığım.

DOKTOR: Ölmedi diyorum. Koma halinde.

SÜLEYMAN: Kendine hâkim ol kızım. Sen iki canlısın. (Ve Değirmen Dönerdi, 15. s.)

--

NAFİLE: (*Aşı kalemini getirerek*) Bunu mu istediniz? Yoksa yenisini mi?

MEMNUN: Yenisini tabii. (*Nafile gider.*)

ZENNUBE: Öfff...

MEMNUN: Bir şey mi dedin karıcığım? (Huzur Çıkmazı, 15. s.)

--

SEMİH: İlkın öyle gelir, alışırsınız yavaş yavaş, iyi duyuyorsunuz ya.

YÜMNÜ: (*Memnun*) Duyuyorum. İyi değilse bile eskisinden çok daha iyi.

ŞEHRİBAN: Hay Allah sizden razı olsun, oğlum. Allah ne muradın varsa versin. (Dışardakiler, 94. s.)

Bir örnekte ise küçültme ekli hitap ifadesi birinci teklik kişi iyelik ekiyle değil üçüncü teklik kişi ekiyle genişletilmiştir.

LALİFER: (*Çok telaşlanmıştır.*) Hiç olur mu? Vazife.

VİCDANİ: Bak anneciği vazifeleri de öğrenmiş. Babacığın paracıklar kazansın da sana mamacıklar alsın. (Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, 60. s.)

Metinlerdeki gerek gerçek gerek sözde akrabalık ilişkisi gösteren hitap ifadelerinin önemli bir bölümü sevgi (*canım, sevgili, tonton, nonoş* vb.) ve saygı (*efendi, bey, hanım*) anlamı içeren sıfatlarla tamlama oluşturmuştur. Hitap edenin karşısındakine yönelttiği olumlu tutumun göstergesi olan bu örneklerde yaşça büyük olanların küçüklere, küçük olanların büyüklere ve eşlerin birbirlerine yönelik sevgisi, yine yaşça küçük olanların büyüklere saygısı vurgulanmıştır.

ŞEMSİHAN: Bonjur tonton kocacığım.

PATRON: Bonjour nonoş karıcığım. (Gözlerimi Kapatım Vazifemi Yaparım, 50. s.)

--

M. de SOTTENVILLE: Sevgili damadım, bilirsiniz size muhabbeti mahsusam vardır. Yoksam sizi evlat yerine koyar, familyama kabul eder miydiniz? (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 34. s.)

--

AYNUR: Nasıl, işitiyor musun efendi baba?

YÜMNÜ: Duyuyorum ya, yalnız daimi bir uğultu yapıyor. (Dışardakiler, 94. s.)

6.3. Sevgi Bildiren Hitap İfadeleri

Kişinin, başka birine ya da bir şeye karşı yönelttiği yakın ilgi ve bağlılık, sevgi duygusuyla açıklanır. Sevgi üzerinde yapılan araştırmalarda sevgiye yönelik çok sayıda bakış açısı olduğu için bunları sınıflandırmanın zor olduğunu belirten Dağcı, ileri sürülen görüşlerin temelde iki başlıkta toparlanabileceğini söyler: *naturalistik / biyolojik ve psikolojik / sosyal* (2021, s. 7). Naturalistik / biyolojik yaklaşımlarda beden, duygu ve kalıtım önemli rol oynarken psikolojik / sosyal yaklaşımda biliş, sosyal güdüler, etkileşim, iletişim ve çeşitli sevgi sınıflandırmaları söz konusudur (Hendrick & Hendrick, 2002, s. 473). Dağcı (2021), sevgi duygusu ele alınırken kültürel boyutunun göz ardı edilemeyeceğini vurgular ve Türk kültürünü esas alarak bir sınıflandırma önerir: 1. Kendine yönelik sevgi, 2. Yaşama yönelik sevgi, 3. Eşe yönelik sevgi, 4. Aile üyelerine yönelik sevgi, 5. Arkadaşlara yönelik sevgi, 6. Yakın tanıdıklara yönelik sevgi, 7. Topluma yönelik sevgi, 8. Allah'a yönelik sevgi.

Sevgi duygusunun iletildiği en önemli araç dildir. Sevgi aktarımı sırasında pek çok dil birimi kullanılabilirle birlikte hitap ifadelerinin yeri ayrıdır. Anlatımdaki içtenliği vurgulayan bu ifadeler, sevgi kavramının doğasına uygun olarak alıcıda olumlu duyguların uyarılmasına yol açar. Oyunlarda geçen sevgi bildiren hitap ifadeleri şunlardır:

balım; bebeğim; can yoldaşım; benim can yoldaşım; canım; canım benim; benim canlarım; canım, canım benim; canım İşvebazım; canım Kokoniça; canım Zennube'ciğim; canımın içi benim; canına kurban olduğum; gözüm nuru canım; benim güvercinim; bir tanem; benim nazlı bir tanem; bir tanecik Mağsumim; cicim; ciğerakımı; ciğerparem; gülüm; güzelim; hayatım; köftehor; kuzum; meleğim; canım minnoşum benim; nonocuğum; nonoşum; ponbişim; ponpişim; benim ponpişim; benim ponpişim; benim sarı kanaryam; sevgilim; kıskanç sevgilim benim; sevgili Kokona; sultanım⁸ benim; benim güzel sultanım; benim kader yoldaşım; sincabım; benim sincabım; benim mahmur

⁸ "Gönlümün sultanı" anlamında sevgili için kullanılan iltifat sözü" anlamında. (Kubbealtı Lugatı)

sincabım; benim minicik sincabım; şekerim; şekerparem; küçük tavşanım; tontonum; benim iyi kalpli Zennube'ciğim; mahpeykerim, enisei ruhum, nuru didem, bir tanem; mahpeykerim, nuri didem, bir tanem; nuru didem, enisei ruhum, canım, cananım; sevgilim, mahpeykerim; canım, biricik sevgilim; hurma bakışlım, yayla çiçeği kokuşlum.

İncelenen oyunlarda geçen sevgi sözlerinden oluşan hitap ifadelerinde ilk göze çarpan, bunların genellikle sözcük öbeklerinden oluşmalarıdır. Birkaç sıfat tamlaması örneği dışında çoğu tamlayanı (düşürülmüş ya da düşürülmemiş) birinci tekil kişi zamiri olan iyelik öbeğidir.

FASİT: Bir yabancı o burada.

SÜLEYMAN: Yine de hemen anladım. (*Fahrünnisa'ya sarılır.*) Nasılsın benim sincabım? (Ve Değirmen Dönerdi, 27. s.)

--

ZENNUBE: Onun keşfetmesine bel bağlarsak işimiz var.

HÂZİK: Yapma sevgilim, önce alıştırılım, anlamazsa açarız. (Huzur Çıkmazı, 74. s.)

--

NECATİ: Cabir çağırtmış beni.

ZİNNUR: (*Sevinçle*) Ne diyorsun? Şimdi öleceğim. Anlat hayatım. (Dışardakiler, 128. s.)

Sevgi duygusunun sınıflandırılması açısından değerlendirildiğinde bu hitap ifadelerinin çoğunlukla eşe, aile üyelerine ve arkadaşlara yöneldiği görülmüştür.

ZENNUBE: Elimden bir kaza çıkacak, gelme diyorum sana. (*Bir vazodan fırlatır, ayna kırılır.*)

MEMNUN: At şekerim, at Zennube'ciğim. Feda olsun. İnsan bazen en sevdiğine bile kızar. Söyle canım, dök içini... Boşalt, rahatla. (*Duvarda asılı antika bir tabağı alır, Zennube'ye uzatır*) Bak bu antika tabak da büyükannemden kalmadır. Al canım, bunu da at. Atınca öyle güzel parçalanır ki... (Huzur Çıkmazı, 17. s.)

--

FİLİZ: (*Zilha'ya, eğil işareti yapar, eğilince ona sarılır öper.*) Ben sizi çok sevdim.

ZİLHA: Ben de seni balım. (Keşanlı Ali Destanı, 56. s.)

--

PATRON: Teşekkür ederim Efruz. (*Elinde hediye paketiyle girer.*)

LALİFER: Mersi. Bu ne büyük ihtiyatsızlık, küçük tavşanım?
(Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, 60. s.)

Bazı örneklerde özel kişi adları sevgi içerikli sıfatlarla nitelenmiştir. Burada kişi adları iyelik eki ya da küçültme eki olarak söz konusu sevgi, ilgi, içtenlik anlamı vurgulanmıştır.

ZENNUBE: Yengem hasta imiş. İstanbul'a onu tedaviye getirmiş.
Onu öyle dertli görünce hastaneye kadar gittim. Yengemi avutmaya çalıştım.

MEMNUN: Ah benim iyi kalpli Zennube'ciğim! (Huzur Çıkmazı, 39. s.)

--

İBİŞ: Ah canım işvebazım.

HİMMET: Gıdıklama fena olurum. (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 87. s.)

“Canım” hitap ifadesine ayrı bir parantez açmak gerekir. Oyunlarda sıkça geçen “canım”, sevgi içerikli hitap ifadesi olarak kullanımının yanı sıra kimi yerde hoşnutsuzluk, can sıklığı, küçümseme, geçiştirme vb. olumsuz gönderimlere sahiptir. Bununla birlikte bu kullanım durumu içten konuşma ortamında söz konusu olduğu, kabalık niyeti içermediği için olumsuz hitap ifadelerinde değil bu başlık altında değerlendirilmiştir.

FAHRÜNNİSA: (*Küşat'ın eline bakıp korku ile*) Ne o?

KÜŞAT: Kan değil mi? Senin dizinden bulaştı, korkma.

FAHRÜNNİSA: Onu demiyorum canım. Yüzük. Nerede yüzüğün?

KÜŞAT: (*Hatırlamıştır.*) Yüzüğüm, yüzüğüm evet biraz önce şuraya koymuştum. Resim yaparken. (Ve Değirmen Dönerdi, 58. s.)

--

ALİ: Sen şimdi bizden oy istersin.

POLİTİKACI: Aman canım oy'un lafını eden kim? Düşündüğünüz şeye bakın hele... Ben bugün sırf hatır sormak için... (Keşanlı Ali Destanı, 64. s.)

--

P. İSMET: Sen dertlenince öyle mi yapıyorsun?

SEVİM: Çek elini diyorum, yapma canım. (Ayışığında Şamata, 21. s.)

6.4. Saygı Bildiren Hitap İfadeleri

“Saygı”; bir şeye, bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve îtinâ gösterme duygusudur (Kubbealtı Lugati). Sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesi ve toplumun kültürel unsurlarının geleceğe aktarımı açısından büyük önem taşıyan saygı duygusu, evrensel bir nitelik taşımasının yanında bireyin toplumsal ortamda diğer bireyleri anlamasına da yardımcı olur. Kullanım sıklığı sırasına göre saygıyı; dilsel, eylemsel ve bedensel olmak üzere üç grupta incelemenin mümkün olduğunu belirten Özdemir (2017), iletişimde insanların seçtiği kelimelerin niteliği, vurgu ve tonlama, kaba söz ve argonun kullanımının dilsel saygı olarak adlandırıldığını söyler. Günlük hayatta da saygının en fazla belirdiği ve tespit edilebildiği alanın kullanılan dil olduğunun altını çizer (s. 9-10).

Dilin farklı yapılarını kullanarak ifade edilen saygı duygusunun birden çok sebebi olduğunu söyleyen Demirci'ye (2006) göre ise saygı ifadeleri o dilin konuşulduğu toplumda hitap eden ile muhatapın toplum içerisindeki veya birbirleri karşısındaki konumlarını belirler. Bu konumu ortaya çıkaran sebepler arasında yaş, cinsiyet, makam-mevki, bilgi/okumuşluk seviyesi, konuşma ortamının resmiliği, şehirden veya kırsaldan geliyor olma (bölge), toplumsal olarak doğumla gelen ve sonradan değiştirilemeyen bazı statüler gibi etmenler bulunmaktadır (s. 39).

Saygı duygusunun dilsel ortamda belirdiği en önemli alanlardan biri hitaplardır. Hitaplar, yukarıda sözü edilen toplumsal ve bireyler arası konumlanmanın belirlenmesinde etkin rol oynar. Ele alınan metinlerde saygı duygusunu içeren çok sayıda hitap ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

asâlet-meab; azizim; baylar; baylar bayanlar; baayanlar, baylar; bayanlar baylar; bey; beyler; beyim; Ahsen Bey; Ali Bey; Asım Bey; Bülent Bey; Cemil Bey; Efruz Bey; Ercüment Bey; Hikmet Bey; İhya Bey; İsmail Bey; Memnun Bey; siz Memnun Bey; Mennan Bey; Mista Bey; Nuri Bey; Nuri Beyciğim; Ömer Bey; Recai Bey; Refet Bey; Sadettin Bey; Sadettin Beyciğim; Semih Bey; Seyfi Bey; Şaban Bey; Vakkas Bey; Vicdani Bey; Yümnü Bey; Zülfikar Bey; beybaba; beyefendi; beyefendi; beyefendiciğim; Ekmel Beyefendi; beyim efendim; çelebi; canım celebim; devletlim; devletlum; efendi; efendiler; efendim; efendimiz; gözümün nuru efendim; pek muhterem efendimiz; Derviş Efendi; Ali Efendi; Hakkı Efendi; Holas Efendi; İbiş Efendi; İstemi Efendi; Kâmil Efendi; Maksut Efendi; Recep Efendi; Zülfikar efendi; efendi hazretleri; fraulein; hanım; Ayşe Hanım; Hafize Hanım; Leman Hanım; Melahat Hanım; Naciye Hanım; Nafile Hanım; Nilüfer Hanım; Perizat Hanım; Raziye Hanım; Saima Hanım; Suzan Hanım; Şerif Hanım; Şükran Hanım; Zennube Hanım; hanımcığım; Naciye Hanımcığım; benim bir tanecik hanımcığım; hanımefendi; hanfendi; hanfendiciğim; hanımefendiciğim; Nuran Hanımfendi; Sevgi Hanımfendi; Zennube Hanımfendi; hanımlar beyler; küçük bey; küçük hanım; küçük hanımcığım; zavallı küçük hanım; zavallı küçük hanımcığım; haşmetlim; haşmetmeab; haşmetmeap; hazret; süper bilgin Büzürkmürç hazretleri; madam; madamcığim; Madam Olga; mirim; mösyö; mübarek; paşam; sayın baylar bayanlar bizi seven ihvanlar; sayın Benli Nergis;

GAK'ın sayın üyeleri; sayın süper bilgin; sayın süper bilgin Büzürkmürç hazretleri; sayın YKK üyeleri; şevketlim; üstat; üstadım; muhterem turistlerimiz; üstadı azam, allâmei cihan, süper bilgin hazretleri; pirimiz üstadımız, allâmei cihanımız.

Oyunlarda makam-mevki, bilgi/okumuşluk seviyesi ve konuşma ortamının resmiliği gibi statüye bağlı etmenlerle ilişkili *bey*, *hanım*, *efendi*, *beyefendi*, *hanımefendi* saygı sözcüklerinin hitap ifadesi olarak geçiş sıklığı dikkat çekmektedir. Tek başlarına kullanıldıkları gibi özel kişi adıyla birlik oluşturarak ünvan öbeği yapısında da tercih edilirler.

SAİME: Alın götürün şu yaramazı bekçi beyamcası, yine beni üzüm üzüm üzüyor. Uyumuyor. (*Bekçi tatlı tatlı gülümser, çocuğa gıdı gıdı yapar gibi işaret eder.*) Alacaksınız değil mi, söyleyin Zülfikar Bey, alacağım deyin lütfen.

ZÜLFİKAR: Almayacağım Saime Hanım, o kaka bebek değil ki. Neden alayım? Cici bebek o. (*Yine içi kaynamıştır çocuğa, büyük bir sevgi gösterisi.*) (Ayışığında Şamata, 47. s.)

--

G. SEKRETER: Doğru, mühim meseleler çıktı. Bilhassa seçimler, mamafih iktidara bir geçelim, ondan sonra ferman bizimdir. Bütün bu pürüzlü işleri halledeceğiz evvel Allah.

KAYINPEDER: İnşallah, sağ olunuz beyefendi. (Günün Adamı, 23. s.)

“Efendi” sözcüğünün iyelik ekli biçimi olan ve “karşı çıkma, paylama cümlesini pekiştirmek için söylenen bir söz” (Güncel Türkçe Sözlük) anlamında kullanılan “efendim” hitap ifadesi dikkat çekici bir görünüm sergilemektedir. Bu duruma koşut olarak “efendi” ve “hanım” hitap ifadeleri de kimi zaman karşı tarafla mesafeyi ayarlamak, karşıdakini uyarmak, bazen de edep sınırları içerisinde paylamak amacıyla kullanılmaktadır. Sözcüğün temel anlamının içerdiği olumlu gönderimin etkisini kaybettiği sezilse de hitap eden ile edilen arasındaki saygı ilişkisi korunduğu için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

DOÇENT: Rektörlük bilim hayatının daha çok politika yönüdür beyefendi. Orada da söz vermeler, vaatler, tavizler, oy avcılıkları geçerli. Bilim adamını meslektaşları arasında sivrilten bunlar olmasa gerek. Hocanın, yayımladığı gün, uluslararası ilgi toplayacak bir eseri var.

G. SEKRETER: Geçin efendim bunları, kim okur kim dinler? Ben ilim adamını neye benzetirim bilir misiniz? (Günün Adamı, 24-25. s.)

--

ÜSTAT: Ne isterse yapamaz mı öldükten sonra?

SÜLEYMAN: Hiç olur mu imiş efendim. İzdivaç bağı her iki dünyada da cari. (Ve Değirmen Dönerdi, 12. s.)

--

YÜMNÜ: (*Sevinçle gelerek*) İşte buldum. Evrakımın arasında. Bütün sermayeyi maneviyem bu mavi çanta işte oğlum. Neler vardır bunda, neler. Hepsi de harf sırasına göre tasnif edilmiştir. (*Necati dikkatle konuşulanları dinlemektedir. Semih evraki gözden geçirir.*) Tarihi sen çıkarına göre nasıl tahrife kalkarsın efendi! Yümnü daha ölmedi. (Dışardakiler, 98. s.)

--

LEMAN: Sizi duyan da onu paragöz bir şey sanacak.

MUADELET: Yoo, Sadettin Beyimize laf söyletmeyiz hanım. (Fazilet Eczanesi, 20-21. s.)

Akrabalık ve sevgi bildiren hitaplarda görülen, seslenen bireye olumlu duyguların yöneltildiği birinci kişi iyelik ekli ya da bu ekle genişletilmiş küçültme ekli hitap ifadeleriyle saygı bildiren hitap ifadelerinde de karşılaşılır. Buradaki örneklerde çoğunlukla saygı duygusu pekiştirilmekte, kimi zaman da acıma duygusuna bağlı şefkat duygusu öne çıkarılmaktadır.

LEMAN: (*Onlar çıkınca usulca Sadettin'le Naciye'ye yaklaşıp, mühim bir eda ile*) Sadettin Beyciğim, sana bir kötü haberim var.

SADETTİN: Hayır ola?

LEMAN: Sana bir kumpas kuruyorlar. Ayağımı denk al. (Fazilet Eczanesi, 52. s.)

--

DOKTOR: O gücü buluyorsun demek kendinde?

HAKKI: Yoksa bilem, sahnede gelir beyim. Rampın ışıkları bir yandı mı... Dört yüz çift gözün fosforu sana çevrildi mi, hastalık, miskinlik kalmaz insanda. (Dışardakiler, 82. s.)

6.5. Yakınlık / Arkadaşlık Bildiren Hitap İfadeleri

Toplumsal etkileşimin kaynağı olan iletişim ile karşıdaki insanın bizim gibi olması hali şeklinde tanımlanabilecek türdeşlik arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Gerçek hayatta, bireylerin kendilerine benzer dünyalara sahip olan kişilerle etkileşimlerinde daha rahat oldukları bilinen bir gerçektir. Türdeşliğin kaynakları arasında yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, meslek, vatandaşlık gibi etmenlerin yanı sıra gibi, zevk, tat, duygu ve düşünce ile davranış, tutum gibi soyut özellikler de gösterilebilir (Ağcasulu, 2020, s. 71-

72). Tüm bu durumlar kişiler arasında bir yakınlık, arkadaşlık ve dayanışma ilişkisinin kaynağını oluştururlar.

Söz konusu ilişkilerin yakınlık - uzaklık (güç - dayanışma) çatı terimi altında toplandığını belirten Özer ve İbe Akcan (2022a), tespit ettiği yakınlık bildiren hitapları şu şekilde sınıflandırmıştır: “1. Aynılık, 2. Ortaklık, 3. Fiziksel güç, 4. Yoldaşlık, 5. Fiziksel özellikler, 6. Cesaret, 7. Topluluk, 8. Irk, 9. Sevimlilik” (s. 398-399). Başta dayanışma olmak üzere genel olarak olumlu duyguların ağır bastığı bu gruptaki hitap ifadeleri, sevgi ve saygı bildiren hitaplarla da ortaklıklar barındırabilmektedir.

Metinlerde tespit edilen yakınlık / arkadaşlık bildiren hitaplar şu şekilde sıralanabilirler:

ahali; ehali; ahbap; arkadaş; arkadaşım; arkadaşlar; arkadaşlarım; benim arkadaşım; sevgili arkadaşım; sevgili arkadaşlar; aslan; aslanım; aslanım benim; arslanlarım; koca aslan; Bursa şehri; büyük kahraman Baltacı; cemaati Müslimin; delikanlı; din kardeşlerim; dostlar; dostum; ehli vatan ve iman; pek muhterem hazirunu kiram; muhterem hemşehrilerim; konak; sayın meslektaşım; sevgili meslektaşım; millet; değerli misafirler; muhterem seçmenler; pek muhterem seçmenler; sayın seyircilerimiz; sevgili seyirciler; sevgili seyircilerimiz; Ümmü Muhammed; aziz vatandaşlarım; değerli vatandaşlar; sevgili vatandaşlarım; aslan Ali, koç yiğit Ali; cemaati Müslimin din ve ırk kardeşlerim; yeni bir sabahın yeni ışığında, bundan böyle yepyeni başarıların müjdecisi olarak yeni ve tarafsız radyolarının başında beni dinleyen yepyeni yurttaşlarımız, sevgili vatandaşlarımız, partidaşlarımız, ülküdaşlarımız. muhterem seçmenler, aziz yurttaşlarım; sevgili Hemşinliler, sevgili Sinekli halkı.

Eserlerdeki yakınlık / arkadaşlık bildiren hitap ifadeleri çoğunlukla fiziksel güç, yoldaşlık ve topluluk ilişkisine işaret etmişlerdir. Topluluk anlamlı hitap ifadeleri, kalabalık bir ortamı zorunlu kılarken, fiziksel güç anlamlı hitap ifadelerinde hayranlık duygusunun öne çıktığı görülür. Yoldaşlık anlamlılarda ise içten bir yaklaşımın sergilendiği örnekler görülmekle birlikte bazılarında hitap eden ile edilen arasında bir mesafe ve soğukluk bulunduğu hatta iğneleme amacı güdüldüğü görülmektedir:

BALTACI: (*Belirir*) Ey konak! Bütün gün yol yürüdünüz. Bu akşam bir hoş metrislenesiniz. Yarın taze kuvvetler gelince yürüyüş daha emin olur. (*Uzaklaşır*.) (Lütfen Dokunmayın, 133. s.)

--

ALİ: Başka ne olacakmış ki? Bende eksik eteğe pabuç bırakacak surat var mı be! (*Bıçağı fırlatıp yere saplar*.)

TEMEL: İstağfurullah. Bilakis. Hoşça kal aslanım... (Keşanlı Ali Destanı, 53. s.)

--

MANSUR: Dava bizimdir arkadaş. Sen bana bırak. İşine bak.

MESTAN: Bak ne diyor, onlar kazanacakmış.

MATLUP: Kim demiş? Hak asıl senin. Hiç fütür getirme dostum. İşin iş. (Eşeğin Gölgesi, 30. s.)

Metinlerdeki yakınlık / arkadaşlık ilişkisi gösteren hitap ifadelerinin bir bölümünde, akrabalık bildiren hitaplarda olduğu gibi, sevgi (*sevgili, canım vb.*) ve saygı (*aziz, sayın, muhterem vb.*) anlamı içeren sıfatlar görülmektedir. Bu örneklerde hitap edilen arkadaş, meslektaş, topluluğa vb. karşı geliştirilen olumlu tutum pekiştirilmek istenmiştir.

TİTTARA: Muhterem seçmenler, aziz yurttaşlarım. Son günlerde karşı tarafın eşek gölge davasından faydalanıp yıpranan, iler tutar tarafı kalmayan prestijlerini bu yoldan tazeleme çabaları sonuç vermeyecektir. Her hareketleri, her yeni taktikleri bizim tarafımızdan aynı şekilde mukabele görecektir. (Eşeğin Gölgesi, 68. s.)

--

ALİ: (Onlara doğru kükreyerek) Susun ulan! (Birden herkes tıss olur. Ali sertliği ile tezat teşkil eden bir yumuşaklıkla) Sevgili vatandaşlarım, cuma namazında idim. Ondan biraz geciktim. Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperim... (Keşanlı Ali Destanı, 33. s.)

6.6. Olumsuz Hitap İfadeleri

“Kişinin karşısındakine hakaret, tehdit, suçlama, alay, sözlü taciz, sosyal kontrol, mesafeyi ayarlama, duygusal acı verme ve şiddetli anlaşmazlığı belirgin hale getirme gibi işlevlerin yanında samimiyet belirtme, yoğun duygulanımları yansıtmaya, mini kültür yaratma, yaratılan alt kültüre dâhil olma, övme, güldürme, duygusal ilişkilerde mesafeyi azaltma gibi farklı işlevleri kodlayarak seslendiği dilsel yapılar ‘olumsuz hitap ifadeleri’ başlığı altında incelenir.” (Özer ve İbe Akcan, 2022b, s. 1019). Türkçe alan yazınında olumsuz hitap ifadelerine bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan çalışmaların eksikliğine dikkat çeken Özer ve İbe Akcan (2022b), Türkçe hitap dizgesi içinde önemli bir yere sahip olan bu dil birimlerini ayrıntılı olarak ele almış ve şöyle bir sınıflandırma önermiştir: “1. Fiziksel görünüşle ilgili olanlar, 2. Karakter ile ilgili olanlar, 3. İnanç ile ilgili olanlar, 4. Güç ile ilgili olanlar, 5. Çapkınlık-hafifmeşreplik ile ilgili olanlar, 6. Zekâ ile ilgili olanlar, 7. Femeninlik ve maskülenlik ile ilgili olanlar, 8. Temizlik ile ilgili olanlar, 9. Soy ile ilgili olanlar, 10. Uzuvarlar ve işlevleri ile ilgili olanlar” (s. 1011).

Hitap ifadelerindeki olumsuz konumlama geniş bir çizgide belirir, kimi zaman hakarete varan bir öfke durumu görülebilirken kimi zaman da mutsuzluk, şikâyet, hoşnutsuzluk vb. durumlardan doğan üzüntünün yansıması söz konusudur. *Keşanlı Ali Destanı* ve *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı* yoğunluklu olmak üzere incelenen eserlerde pek çok olumsuz hitap ifadeleriyle karşılaşmıştır. Bunlar:

abuş; akıllı; alçak; alçaklar; Allah'ın kulu; Allah'tan korkusuz papaz; ampardavan; angut; aşığılık herif; aval; avalet; avanak; ayı oğlu ayı; ayı oğlu ayısı; ayının oğlu; babalık; başbozuk alay siz de; birbirlerinin gözünü oyan, birbirlerine kazık atmaya çalışan insanlar; bit laşesi; boşboğaz çelebi; bütün nizamların dışında kalan bir hiyanetin faili şaşkın kadın; canavar; çirişli postal; cirkefe düşmüş yaban armudu sen de; deli; dinsiz imansızlar; düdük makarnası; edepsiz, cıbildak; ekşi limon sen de; emperyalist bezirgânlar; eşoğlu eşek; fettane; firijit karı; gafil; gâvurun kaltağı; habis gudubet; hanım evladı; haramzade; hayasız şıfıntı; hayvan; hayvan oğlu hayvanlar; heyvan oğlu hayvanlar; hent; hınzır; hıyar; imansız deyyus; inek; itin dölü; kahbe; kaşkaval kabuğu; keşkem surat; köpek; küstah; lahmacun pidesi; lan; lan sarhoş; marul gübresi; mehellebi çocukları; moruk; murdar câris; münafık; nabekâr; nabekâr karı; namussuz irezil; nankörler; orospunun oğlu; ödlek Napolyon seni; pis; pis sarhoş; rezil; salon kokotu Efsayış'ın piçi; sersem; serseri; sevroş; pis sevroş; Kurşuncu Hasibe'nin sidikli Alisi; sokak aşiftesi; sokak orospusu; sulu salyalı ayyaş; süfli rezil; süprüntü küfesi; şalgam; şıfıntılar; şom ağızlı baykuşlar; şom ağızlı falcı; taharetsiz musibetler; talihsiz kaderinin en kötü tecellisi ile en büyük felaketlerin uçurumuna yuvarlanan zavallı, bedbaht Georges Dandin; terbiyesiz; terbiyesiz görgüsü adam; terbiyesiz herif; ulan; ulan ayı; ulan Beşvakit; ulan çakal; ulan enayi; ulan Fatih; ulan ıspanak; ulan İbiş; ulan katır tohumu; ulan keten tohumu; ulan kirloş pasaklı; ulan Mutu; ulan şafi suratlı; ulan teres; ulan veledi zina; ulan namussuz; üçkâğıtçı uskumru; vükela dümbelekleri; zavallı; zavallı Baltacı; zavallı ben; zavallı Georges Dandin; zavallı Kuşu; zavallı Kuşım benim; zavallı vatanım Abdalya; zındık züppeler; yufka yürekli sen de, duygusal şapşal sen de; saygısız, kabalesi elinde ipi belinde namert; ne oldum delisi, görmemişzade seni; veledi zina, kubur faresi; âciz karıncalar, gâfil köstebekler, zaman nehrinde hiçliğe doğru yol aldıklarının farkında olmayan hebennekalar.

Oyunlarda olumsuz hitap ifadelerinin ölçüsünün hitap edenin toplumsal konumu, eğitim ve görgü seviyesine göre değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Bu konuma ve görgüye sahip kişiler; ne kadar öfkelenirse öfkelenirler, haksızlığa uğradıklarını düşünürlerse düşünsünler belirli bir sınırın ötesine geçmezler hatta koşullara göre nazik bile sayılabilecek hitap ifadelerine başvururlar.

PROFESÖR: (Üzerlerine yürür, onlar kaçarlar.) Susun be! (Onlara fırlatmadığı tamponu duvarlardaki resme fırlatıp kırar.) Alçaklar, nankörler, istifa etmeyeceğim. Etmeyeceğim. Etmeyeceğim! (Günün Adamı, 68. s.)

--

MAHPEYKER: Vay, siz misiniz ağa? Nereden böyle, don gömlek resmi kıyafetle?

İŞVEBAZ: Tuuu Allah'tan korkusuz papaz. Genç karısını yüzüstü bırakıp sabahlara kadar sürtmek rüsvalığı adam evladına yaraşır mı?

HİMMET: Siz delirdiniz mi nedir?

MAHPEYKER: Haydi haydi saygısız, kabalesi elinde ipi belinde namert. Anama babama bu kepezeliğini derhal bildireceğim. (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 90. s.)

--

TAHSİN: Beni nasıl kovarsın! Burası benim malım.

SADETTİN: Çöz palamarı diyorum sana. Düdük makarnası. Dağdan gelip bağdakini nasıl kovarsın? Mahallenin temeli Sadettin'i kedi enciği gibi tutup ensesinden nasıl atarsın sen. Kendini bilmez. Ne oldum delisi, görmemişzade seni! (*Tahsin ve Ercüment korku ile uzaklaşırlar. Sadettin arkalarından gider, eczanenin önündeki iskemleye yığılır.*) Yusuf, bana 20 damla Kalminol Sadettin ver. (Fazilet Eczanesi, 44. s.)

Toplumun düşük eğitim ve görgü düzeyine mensup olan kişiler yer yer argoya varan öfke, anlaşmazlık, tehdit, hakaret vb. tutumlarından doğan sinirlilik hallerini yansıtırken olumsuz hitap ifadelerine sıklıkla başvurmuşlardır.

ALİ'NİN SESİ: Bana bak Zilha. Benim yedi iklimde habercilerim var. O evde sana fazla piyaz kesiliyormuş. Ayağımı denk al.

ZİLHA: (*Bağırarak*) Ne bağıryorsun ulan! Ahizeyi bozacaksın. Yatak odası sesinle konuşsana ayı oğlu ayı. (Keşanlı Ali Destanı, 76. s.)

--

YUSUF: Ateş kesilip ekmekle su da verilince payan yok sevinçlerine. (*Araba sesi.*)

GİRAY: Doğru imiş. (*Kılıcma sarılır.*) Bre imansız deyyus, bırakın şunun canını cehenneme iysal eyleyim. (*Öbürküler mani olurlar, yatıştırırlar.*) Ben artık buralarda duramam. Tez gidip bu rezaleti hünkâra arz edeceyim. Bunca zahmetle kazandığımız zaferi bu imansız deyyus beş on akçe ve bir zaniye uğruna heba eyledi. (Lütfen Dokunmayın, 108. s.)

Oyunlarda olumsuz hitap ifadelerinin zaman zaman neşeli ve hoş vakit geçirilen ortamlarda kullanıldığı görülür. Bu durumlarda eğlendirme ve güldürme işlevi ön plana çıkar.

HOLAS: Usta, bu bana biraz santimental geldi. (*İsmail göz kırpar.*) Bu oynadığımız komedyaya değil mi?

FASULYECİYAN: Bilakis faciadır. Güllü Agop'ta da böyle başlar idim oyuna. Georges Dandin burada bize kaderinden tazallum edor. Bunu

sırıtarak yapsın istorsun angut? Bu oyun bir jalousie ve adultere hikâyesidir. (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 20. s.)

--

NURİ: Alırım şimdi ayağımın altına.

SİPSİ: Ağır ol biraz. Kimi alıyorsun lahmacun pidesi!

NURİ: Seni alıyorum marul gübresi. (Keşanlı Ali Destanı, 30. s.)

Oyunlarda samimiyet, duygu yoğunluğu, övme ve duygusal ilişkilerde mesafeyi azaltma gibi farklı işlevlerin ön planda olduğu hitap ifadeleri çokça kullanılmıştır. Burada yakın ilişkili kişilerin, acıma ve şefkat duygusunun etkisi hissedilir.

HÂZİK: Bunu başka zaman tartışırız. Al şu ceketini kuzum. (*Divanın üzerinden onun tayyör ceketini alır*) Hemen de soyunup dökünmüşsün.

ZENNUBE: A, terbiyesiz... (*Ceketini alır, giyer*) Sıcak geldi de onun için. (*Kapı çalınır.*) (Huzur Çıkmazı, 55. s.)

--

SADETTİN: (*Köse Mutu'nun boğazını göstermesi üzerine*) Aç bakayım ağzını. "E" de bakayım. (*Köse Mutu'nun kusacak gibi olması üzerine*) "Öööö" de demedik "E" de. (*Yusu'fa bir operatör edasıyla*) Alkaliğe pamuk dola ver. Atuşman yapacağım. (*Köse Mutu ürker.*) Korkma yavrum. Gel buraya ödlek Napolyon seni. Bak bıraktım a! Bir şey yapmayacağım. (*Köse Mutu'un aldanması üzerine pamuğu acele boğazına sokar. Atuşman yapar. Köse Mutu'nun gözünden yaş gelmiştir. Ama işin hayrına olduğunu anladığından minnettar sırtır.*) Gargara verirdim ama yapamaz ki yutar. Hadi iyi olacak. (*Bir lira uzatır. Köse Mutu herkesi askerce selamlayıp çıkar.*) (Fazilet Eczanesi, 41. s.)

--

KÜŞAT: Gitme oraya...

FAHRÜNNİSA: Neden?

KÜŞAT: Balkonun kenarlığı yoktur da.

FAHRÜNNİSA: (*Söz dinlemiştir. Küşat'ın pipo içmesine bakarak*) Bak burda hapsurtmüyor beni... Zavallı Kuşi, demek buraya kaçıyordun bizden. (Ve Değirmen Dönerdi, 56. s.)

6.7. Ünvanlardan Oluşan Hitap İfadeleri

Ünvanlar, bir kimsenin belirli bir alan ya da konudaki rütbesini, makamını, mevkisini, yetkinliğini gösteren sözcüklerdir. Dilde tek başlarına kullanılabilmeyle birlikte önlere

ya da artlarında bir ad alarak ünvan öbeği oluşturabilirler. Bu yapılarla ünvan bildiren sözcük bir sıfat gibi kişi adını nitelemektedir (Gökdayı, 2017, s. 12).

Kişinin toplumdaki yerini, mevkisini gösteren ünvanlar belirgin, ayırıcı nitelikler göstermeleri bakımından önemlidir. Konuya makam, mevki ve yetkinlik açısından yaklaşan Özer ve İbe Akcan (2022a), ünvanları şu şekilde sınıflandırmıştır: “1. Alana özgü mesleki ünvanlar, 2. Dini-spiritüel ünvanlar, 3. Rütbeye bağlı ünvanlar, 4. Diplomatik ünvanlar, 5. Saraya-iktidara ilişkin ünvanlar, 6. Kurumsal ünvanlar, 7. Ticari ünvanlar, 8. Yerel yönetimlerle ilişkili ünvanlar.” (s. 393).

Ünvan öbeği oluşumunda akrabalık adları (Ali amca, Fatma teyze) ve saygı sözlerinin (Mehmet Bey, Hatice Hanım) önemli bir rolü vardır. Bu durum “özel kişi adı + akrabalık adı / saygı sözü” yapısındaki hitapların hangi başlık altında incelenmesi gerektiği sorununu beraberinde getirir. Söz konusu ünvan öbeklerindeki ayırıcı niteliğin akrabalık ve saygı bildiren sözler olduğu düşünüldüğü için bu türden örnekler akrabalık ya da saygı bildiren hitaplar başlığı altında değerlendirilmiştir.

Oyunlardaki ünvanlardan oluşan hitap ifadelerinin sayısı diğer gruplara kıyasla daha azdır. Şöyle sıralanabilirler:

Rıfat Ağa; asistan efendi; Gün Beyi; başefendi; dede⁹; doktor; doktorcuğum; Doktor Bey; Dosyacı Naci Bey; eczacı bey; ekselans; gaztacı bey; hakanım; Tatar Hanı Alişanı; şevketli Ahmet Salis Han; Hemşire Hanım; hoca; hocam; hoca efendi; hünkârim; pek muhterem kadı efendi hazretleri; Kadı Efendi Hazretleri; pek muhterem kadı efendimiz; Nafile Kalfa; komiserim; komserim; maestro; sayın Mareşal; memur bey; Mıhtar efendi; pek muhterem milletvekilleri; Miralayım; Miralay Bey; Miralay Beyciğim; Mon Senyör; muallim bey; muavin bey; Müstantik Bey; nazır bey; orkestra şefi; padişahım; paşa; paşam; paşa paşa; paşam, paşam; paşamız; Mehmet Paşa; Refet Paşamız; Fatih'ten sonra İstanbul'u ikinci defa fetheden kahraman ordumuzun öncü mümessili Refet Paşa hazretleri; Paşa Efendi; patron; patronum; sayın patronum; Pehlivan; profesör; Rejisör Bey; Sorgu Yargıcı; sultanım; Aygır Şeyhim; Tapucu; Teftiş bey; usta; ustacığım; ustamm; benim ustam; Nuri Usta; tiyatrocu; vekilharç başı; yüce yargıcım; Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa; es sultanü İbnü Sultan, El Hakanü İbnül Hakan, Es Sultanül Gazi Ahmet Han, İbnüs Sultan, Mehmet Han; büyük filozof, süper bilgin Büzürkmürç hazretleri.

Metinlerde ünvan içerikli hitap ifadelerinin genellikle alana özgü mesleki ünvanlar, rütbeye bağlı ünvanlar ve yönetim-iktidara ilişkin ünvanlar olduğu görülmüştür.

EPKEM: Ne demiş Nefi: “Geldimse n’ola ben şûra bezmine ahu. Âdet budur en sonra gelir bezme ekâbir.”

SEVİM: Tek kelimesini anlamadım. İnşallah küfür etmediniz doktor? (Ayışığında Şamata, 26. s.)

⁹ “Mevlevî tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen ünvan” anlamında. (Güncel Türkçe Sözlük)

--

SADETTİN: (*Açık duran telefona atılır.*) Satmıyorum, anlaşıldı mı! Satılık malım yok benim.

YUSUF: Allah bilir, Tahsin Bey'in dümenidir bu usta. (Fazilet Eczanesi, 29. s.)

--

A. VEFİK PAŞA: Hazır ilk temsillerde, ben salonda iken bana baksalar, nerde alkışlanacağını öğrenirler.

RIFAT AĞA: (*Evrakı uzatarak*) Bunlara mucip verecekmişsiniz paşam. (*Paşa üstünkörü bakar, bir paraf verir; Fasulyeciyan risaleye bakınca bozulmuştur.*) (Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, 56. s.)

“Resmi olmayan ortamlarda iğneleme, ironi ve hatta şefkat gösterme amacıyla ünvanlar kullanılabilir.” (Özer ve İbe Akcan, 2022a, s. 392). Eldeki oyunlarda bu kapsamda birkaç örneğe rastlanmıştır. Bu örneklerde hitap edilen kişinin söz konusu ünvana sahip olmadığını bilen hatip, karşısındaki kişiyi iğnelemek, onunla alay etmek için bu ünvanı kullanmıştır.

YÜMNÜ: Gel gel Şehriban. Sana sevincimi anlatmak istiyorum.

ŞEHRİBAN: Gidiyorum ağabey, sonra anlatırsın.

YÜMNÜ: Nereye?

ŞEHRİBAN: Nereye olacak vekilharç başı! Pazara. (Dışardakiler, 127. s.)

--

HÂZİK: (*Sinirli*) Fo... fo... fo... Foş gibi soralım bir kere. “De quoi s’agit il?” Mesele nedir?

ZENNUBE: (*Alayla*) Mesele şu Sayın Mareşal! Pusuya düşürüldük. (Huzur Çıkmazı, 54. s.)

Oyunlardaki ünvanlardan oluşan hitap ifadelerinin bir kısmında ünvan sözcüğü, akrabalık ve yakınlık / arkadaşlık bildiren hitaplarda olduğu gibi, saygı (bey, efendi, hanım, muhterem, sayın vb.) anlamı içeren sözcüklerle öbek oluşturmuştur. Bu örneklerde makam, mevki ve yetkinliği kodlanan kişiye verilen değer, ünvanına saygı sözü eklenerek gösterilmek istenmiş, böylece etki gücü arttırılmaya çalışılmıştır.

VİCDANİ: Büyüğüm, amirim, patronum olarak gerçi siz her şeyi benden iyi bilir, düşünürsünüz ama affınıza mağruren eve dosya getirmek hiç âdetim değildir sayın patronum. Farzı muhal, getirdim diye kabul etsek bile onları yatağa saklamak aklımdan geçmezdi

patronum. Hadi ona da peki diyelim. Affınıza mağruren bu bizim sakız gibi yeni serdiğimiz yatak çarşaflarının üzerine ayakkabılarınızla çıkmanızı gerektirmezdi, sayın patronum! (Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım, 61-62. s.)

--

EPKEM: Sizin gibi hanım kızlarla iftihar ediyoruz, başarılar dilerim evladım.

SEVİM: Sağ olunuz doktor bey, ben sadece vazifemi yapıyorum. (Ayışığında Şamata, 61. s.)

--

MANSUR: Mevzu bahis gölgeden, eşeğin eşekliğinin payı olmadığını iddia ediyoruz. Soyut olarak düşünecek olursak şunu görüyoruz ki, bu gölge hassaten eşeğin değil. Işık geçirmeyen herhangi bir cismin gölgesidir. Eşek yerine bir katır, bir öküz yahut da zatı âliniz olsaydınız yine aynı buyrukla gölgeyi aksettirecektiniz. Yüce yargıcım, binaberin (Notlarına bakar) bir şey bâtil oldukça zımnındaki şey de bâtil olur. (Halka döner, terini mendili ile kurularak) Alkışlarınıza teşekkürler. (Eşeğin Gölgesi, 53. s.)

6.8. Belirgin Bir Gruba Girmeyen Hitap İfadeleri

Oyunlarda geçen bazı hitaplar, yukarıdaki başlıklarda görüldüğü üzere anlamsal açıdan türdeşlik (homojenlik) sergilemezler. Bağlama öbeklerinden oluşan hitap ifadelerinde karşılaşılan bu durumda öbeği oluşturan unsurlar farklı anlamsal içeriğe sahiptirler, bu da söz konusu hitap ifadesinin hangi grupta ele alınacağı sorununun gündeme getirmektedir.

Örneğin, “Arkadaşlar, kardeşlerim, kalbim sizlerle çarpıyor.” cümlesindeki *arkadaşlar*, *kardeşlerim* bağlama öbeğinden oluşan hitap ifadesinde, *arkadaşlar* yakınlık / arkadaşlık bildirirken *kardeşlerim* (sözde) akrabalık adıdır. Bu tür örnekleri belli bir başlık altında göstermenin zorlama olacağı düşünüldüğü için ayrı bir başlık açmanın gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada incelenen eserlerde geçmeyen ama unsurlarının farklı anlamsal içeriğe sahip olduğu hitap ifadeleri listesi genişletilebilir. Metinlerde tespit edilen, belirgin bir gruba dâhil edilemeyen hitap ifadeleri şu alt başlıklarda toplanmıştır:

1. Unsurlarından birinin sevgi, diğerinin akrabalık bildirdiği hitap ifadeleri: ah canım ah evladım; evladım, ciğerparem; Zennube’ciğim, şeker karıcığım.

2. Unsurlarından birinin yakınlık / arkadaşlık, diğerinin akrabalık bildirdiği hitap ifadeleri: arkadaşlar, kardeşlerim; koç Ali, babamız Ali.

3. Unsurlardan birinin ünvan, birinin saygı, diğerinin akrabalık bildirdiği hitap ifadeleri: sevgili patronumuz, velinimetimiz, babamız Cemil Çalışkur Efendi.

4. Unsurlarından birinin özel ad, diğerinin akrabalık bildirdiği hitap ifadeleri: Zennube'ciğim, şeker karıcığım.

5. Unsurlardan birinin özel ad, diğerinin sevgi bildirdiği hitap ifadeleri: Zennube, nonoşum.

Sonuç

Hitap ifadelerini ele alan Türk dil bilgisi alan yazınındaki çalışmalara bütüncül bir yaklaşımla göz atıldığında bakış açılarından kaynaklı çeşitli değerlendirmeler dikkat çekmiştir. Bu çeşitlilik içerisinde esas olan; anlam ayrımlarına dikkat etmek, verileri bağlam hassasiyetiyle incelemek ve böylece bu zengin dil birimlerinin işlenmesine olanak tanımaktır. Haldun Taner'in tiyatro eserlerinin derlem olarak kullanıldığı bu çalışmada alan yazınındaki en güncel çalışma olan Özer ve İbe Akcan'ın sınıflandırması (2022a) esas alınmakla birlikte bazı konularda farklı düşünüldüğü için birkaç değişiklik yapılmıştır. Bu sınıflandırmada yer verilen zamirler, gerek sözdizimsel gerek sözcükbilimsel açıdan hitaplar konusuna dâhil edilemeyeceği düşünüldüğü için sınıflandırma dışında bırakılmıştır. Akrabalık terimleri ile sözde akrabalık terimleri içeren hitap ifadelerinin ayrı başlıkta ele alınması uygun görülmediği için bunlar tek başlık altında değerlendirilmiştir. Söz konusu sınıflandırmada yer verilmeyen özel ve takma adlardan oluşan hitap ifadeleri için ayrı bir başlık açılmıştır. Son olarak bazı bağlama öbeklerinden oluşan hitap ifadelerinde, öbeği oluşturan unsurlar farklı farklı anlamsal gruplara ait oldukları için diğer gruplarda görülen türdeşlikten söz edilememektedir. Bu nedenle söz konusu örnekleri içeren ayrı bir grup oluşturulması uygun görülmüştür. Alanda yapılacak yeni araştırmalar için yetkin bir bölümlenme örneği oluşturan bu sınıflandırmanın bütün yazılı ve sözlü dil ortamlarına uygulama esnekliğine sahip olduğu düşünülmektedir.

Dil incelemelerinde tiyatro metinleri üzerinde yapılan araştırmaların eksikliği görülmektedir. Sahnede oynanmak (söylenmek / seslendirilmek) üzere kaleme alınan bu metinlerde günlük konuşma dilinin doğal / olağan akışı yetkin bir biçimde izlenebilir. Bu çalışmada analiz birimi olarak seçilen hitap ifadeleri açısından zenginlik içermenin yanı sıra konuşma dilinin geniş olanaklarını yansıtan tiyatro metinlerinin, başka dil çalışmaları için de önemli veriler sunma gücü olduğu sonucuna varılmıştır.

Haldun Taner'in tiyatro metinlerinin hitap ifadesi kullanımı açısından belirgin bir sıklık gösterdiği tespit edilmiştir. Başta akrabalık ve saygı bildirenler olmak üzere olumsuz hitap ifadeleri açısından da verimlilik arz eden oyunlarda özel adlar ve ünvanlardan oluşanlar dışında sevgi, saygı ve yakınlık / arkadaşlık bildiren hitap ifadelerinin kullanım durumu da kayda değerdir. Eserlerde geçen hitap ifadeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında bunların çoğunlukla sözcük öbeği yapısında oldukları; anlatıma içtenlik, yalınlık ve duruluk kattıkları görülmüştür.

Kaynakça

Ağcasulu, H. (2020). Bir mesafe meselesi: Arkadaşlık ağlarının devinimi üzerine bir çalışma. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 71-82.

Akata, Z. H. (2018). Genel ağ dilinde kullanılan seslenme ögelerinin toplumdilbilimsel açıdan değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(2), 63-82.

Akın, L. (2015). Konuşma dili grameri ve sözlü derlemelerden yararlanarak konuşma dili özelliklerinin tespiti. *Türkiyat Mecmuası*, 25(1), 1-28.

Aktaş, E. ve Yılmaz, İ. (2017). Eğitim fakültesi öğrencilerinin kullandıkları hitapların toplumdilbilim açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (59), 577-594.

Alaca, S. (2014). *Televizyonda yayımlanan evlilik programlarındaki hitap şekilleri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Alkan Ataman, H. (2018). *Türkiye Türkçesinde hitaplar* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Alyılmaz, C. (1998). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (10), 35-41.

Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (54), 31-50.

Aydemir, B. (2020). *Dilin dramatiği, oyun yazım dili / Tiyatroda sözlü örgü*. Mitos-Boyut.

Çamurdan, E. (2006). *Haldun Taner seyir defteri*. Bilgi Yayınevi.

Dağcı, A. (2021). Yaşlılık döneminde manevi bir gereksinim olarak sevgi: Huzurevi yaşlıları üzerinde bir alan araştırması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 1-25, <https://doi.org/10.30627/cuilah.819109>

Demirbaş, M. (2017). Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2154-2181. <http://dx.doi.org/10.7884/teke.4014>

Demirci, K. (2006). Toplumsal yapıların saygı ifadesi formlarında dile yansımaları. *Millî Folklor*, 9(69), 38-45.

Demirgüneş, S., Çelik, T. ve İşeri, K. (2015). Türkçe ders kitaplarında akrabalık kavramları. *Researcher*, 3(2), 1-13.

Doğru, F. (2018). Seslenme sözleri ve genel Türkçe sözlüklerdeki görünümü. *Eskişehir Osmaniye Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 135-150. <http://dx.doi.org/10.17494/ogusbd>

Emiroğlu, S. (2012). Türkçe sözlükteki akrabalık adlarının tasnifi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1691-1710. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3872>

Gökdayı, H. (2017). Öbekleri oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (11), 1-25. <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK374>

Gömeç, S. (2002). Divanü Lügat-it-Türk'te akrabalık bildiren terimler. *AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(32), 133-142.

Güncel Türkçe Sözlük (t.y.). Türk Dil Kurumu. <http://sozluk.gov.tr>

Hendrick, S. & Hendrick, C. (2002). Love. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of positive psychology* (s. 472-484) içinde. Oxford University Press.

Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (2009). Türkçede dinî anlamlı bazı kişi adlarını ekle değiştirme geleneği. *Dil Araştırmaları*, (4), 17-24.

Kubbealtı Lugati (t.y.). Kubbealtı Akademisi. <http://lugatim.com>

Özdemir, C. (2017). Dede Korkut Kitabında saygı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (16), 7-29.

Özer, N. ve İbe Akcan, P. (2022a). Türkçede hitap ifadeleri: Anlam ve sözcük türü temelinde bir ulamlama. *Çukurova Üniversitesi Türkojoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 382-407. <http://dx.doi.org/10.32321/cutad.1000242>

Özer, N. ve İbe Akcan, P. (2022b). Türkçe olumsuz hitap dizgesi. *Turkish Studies - Language*, 17(3), 1005-1027. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.57800>

Tören H. (2013). Tiyatro metinlerinde yer alan metin dışı sözler: Keşanlı Ali Destanı örneği. *Türkiyat Mecmuası*, 23(2), 171-186. <http://dx.doi.org/10.18345/tm.80181>

TUD - Türkçe Ulusal Derlemi (2012). <https://v3.tnc.org.tr/>

Yavuz, S. (2013). Dîvânü Lügâti't-Türk'teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları. *EKEV Akademi Dergisi*, (56), 345-360.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, N. (2017). Çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik hitaplar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 1(1), 123-137. <http://dx.doi.org/10.30563/turklad.318269>

Yüceol Özegen, M. (2004, Eylül 20-26). Türkiye Türkçesi günlük konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler-genel sınıflandırma. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, Türkiye.

Yüksel, A. (1986). *Haldun Taner tiyatrosu*. Bilgi Yayınevi.

Taranan Eserler

Taner, H. (2016). *Ve değirmen dönerdi - Lütfen dokunmayın*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2017). *Günün adamı - Dışardakiler*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2019). *Ayişığında şamata*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2019). *Sersem kocanın kurnaz karısı*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2020). *Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2020). *Keşanlı Ali destanı*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2021). *Eşeğin gölgesi*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2021). *Fazilet eczanesi*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2021). *Huzur çıkmazı*. Yapı Kredi Yayınları.

Taner, H. (2021). *Vatan kurtaran Şaban*. Yapı Kredi Yayınları.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.